

Sobre literatura de l'edat moderna, en homenatge a Albert Rossich

About Literature of Modern Age, in Honour to Albert Rossich

VICENT JOSEP ESCARTÍ
vicent.j.escarti@uv.es

Universitat de València

Si no vaig errat, *Scripta* és l'única revista d'àmbit acadèmic que s'ha dedicat majoritàriament a difondre treballs referits en bona mesura a la literatura i a la cultura de l'edat moderna en el nostre espai lingüístic –tal com es pot veure en el seu subtítol: *Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*. Com a director d'aquesta revista que arriba ara al seu número 21 i com a estudiós també de l'edat moderna, puc afirmar que aquesta publicació no existiria sense la tasca desenvolupada anteriorment pel Dr. Albert Rossich, ara catedràtic emèrit de la Universitat de Girona, membre de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, entres moltes altres coses. Era just, doncs, que *Scripta* li dedicàs un número en homenatge a la seua trajectòria –ara que fa poquíssim que s'ha jubilat–, en reconeixement del seu treball impagable investigant autors i obres dels segles XVI al XIX, una cronologia que, *grosso modo*, hem volgut que fos la de les aportacions realitzades per la vintena d'investigadors que integren el present dossier monogràfic.

Albert Rossich i Estragó és llicenciat en Dret i en Filologia romànica –en l'especialitat de Filologia catalana– per la universitat de Barcelona (1974 i 1975) i en Ciències de la Informació per la Universitat Autònoma de Barcelona, el 1981. Més tard, el 1985, es va doctorar en Filologia catalana en aquesta darrera universitat esmentada. Va obtenir el premi de llicenciatura a la Universitat de Barcelona i l'extraordinari de doctorat a l'Autònoma. Rossich, des de l'any 1975 s'incorporà al Col·legi Universitari de Girona –vinculat a la Universitat Autònoma de Barcelona– i quan aquell es va constituir en Universitat de Girona –el 1992–, hi va continuar i arribà a ser catedràtic de Filologia catalana.

La seua activitat en la docència i en la recerca es fa difícil de resumir, ara, ací; però qui n'estiga interessat, pot consultar el perfil de la seua trajectòria –en síntesi– elaborada per Manuel Jorba, en el discurs de contestació a l'ingrés com a acadèmic numerari a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, on, a més, es pot veure un currículum abreujat de l'obra del nostre homenatjat.¹ Això m'estalvia haver de repetir dades, ara, i, encara, em permet unir-me al «reconeixement intel·lectual» que al Dr. Jorba li mereixia en aquell escrit la figura de Rossich. Certament, la trajectòria del professor i investigador gironí, que ha estat guardonat, a més, amb diferents premis que avalen la seua tasca de dècades, és impressionant. I esperem, sincerament, que continue el mateix camí la seua recerca, que serà sempre –com ja ho és– un punt de referència per a tots els qui estudiem d'alguna manera l'edat moderna –un concepte, per cert, que ell mateix ha consolidat, segurament com cap altre.

Podríem fer una glossa de molts dels estudis que ha portat endavant Rossich, en aquest escrit necessàriament laudatori –per sincer. Però crec que és millor centrar-nos en dos treballs concrets –un dels inicis de Rossich i l'altre acabat d'aparèixer. I tots dos en àmbits diferents, encara que coincidents en bona mesura en l'objecte d'interés.

Em referesc, en primer lloc, a les jornades celebrades a Girona els dies 17-19 de desembre de 1987, el fruit de les quals acabaria conformant el volum *El barroc català*,² publicat per Quaderns Crema, el 1989, a cura de Rossich i d'August Rafanell. Un volum que posava sobre la taula l'existència d'un moviment cultural *nostre*, potent, digne de ser estudiat i interpretat en clau catalana i europea, i tot allunyant l'ombra d'una malanomenada *Decadència* que planava sobre més de tres-cents anys de la nostra producció cultural d'ençà que els intel·lectuals dels segles XIX i part del XX encunyaren el terme i el feren córrer arreu.³ Era un avanç no només com qualsevol altra aportació feta per un estudiós, sinó que significava posar en circulació al mateix nivell que qualsevol altre període històric i cultural, el renaixement, el barroc, la il·lustració, etc. Era una primera culminació –i sòlida– dels coneixements que Rossich havia atresorat ja i que estimulava noves recerques.

La segona fita que vull esmentar ara és l'aparició del primer volum amb l'obra completa del rector de Vallfogona.⁴ Significa la culminació d'uns estudis que varen començar fa més de quatre

---

1 Vegeu Jorba, M. (2022) «Discurs de contestació de l'acadèmic numerari Dr. Manuel Jorba» (pp. 101-106) i la «Bibliografia d'Albert Rossich (seleccio)», pp. 111-128), dins Rossich, A. *L'obra de Francesc Vicent Garcia i l'Acadèmia de Bones Lletres. Discurs llegit el dia 10 de febrer de 2022 en l'acte de recepció pública de l'acadèmic electe Albert Rossich Estragó a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i contestació de l'acadèmic numerari Manuel Jorba*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

2 Rossich, A. & Rafanell, A. (eds.) (1989) *El barroc català. Actes de les Jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Barcelona, Quaderns Crema.

3 Sobre la fortuna i els *infortunis* del concepte, podeu veure Escartí, V. J. (1993) «Joan Fuster i la *Decadència*», dins *Joan Fuster entre nosaltres*, València, Generalitat Valenciana, pp. 109-113; o «*Decadència* y literatura de la Edad Moderna en las tierras valencianas», dins V. J. Escartí (2012) *From Renaissance to Renaissance. (Re)creating Valencian Culture (15th-19th c.)*, Santa Barbara, Publications of eHumanista, pp. 213-247.

4 Garcia, F. V. (2023) *Poesia completa. Volum I, sonets i dècimes*. A cura d'A. Rossich, Barcelona, Barcino.

dècades. Rossich, l'any 1982 ja publicà el treball intítulat «La fortuna literària de Francesc Vicent Garcia», dins el volum col·lectiu *IV Centenari del naixement del Rector de Vallfogona, 1582-1582. Francesc Vicent Garcia i la seva època*.⁵ Aquell mateix any, encara, feu una aportació breu però contundent on demanava l'edició crítica de l'obra de Garcia.⁶ Si resseguim, a partir d'aquell moment, la bibliografia de Rossich, veurem aparèixer contínuament aquell capellà. Fins que ara, en el 2023, arribada la celebració dels 400 anys de la mort del rector de Vallfogona, i coincidint amb la celebració de l'efemèride, a cura d'Albert Rossich ha aparegut el primer volum de la *Poesia completa* del capellà barroc. La relació Rossich-Vallfogona havia començat seriosament quan el primer va enllestir – com ja hem dit, el 1984– la seua tesi doctoral: *Francesc Vicent Garcia: assaig d'edició crítica*, dirigida per Joaquim Molas. I ara està arribant a rams de beneir. I dic està arribat, perquè l'obra de Garcia no és només aquest volum que ara s'ha publicat i, a més, de ben segur que Rossich encara continuarà treballant-la des d'altres òptiques, per enriquir-nos amb més descobertes i coneixements sobre qui ben bé pot significar un dels millors representats del barroc a Catalunya. Al costat de Francesc Fontanella –que també ha estudiat i estudia Rossich i del qual s'ha ocupat més particularment el seu deixeble més avantatjat, Pep Valsalobre.⁷

És cert que he dit que només m'entretindria en dos moments que poden significar grans aportacions en la història de la nostra literatura. Però, certament, se'm fa difícil no esmentar-ne d'altres. Almenys, en diré un més, ni que siga de passada, pel seu caràcter enciclopèdic, generalista i fonamental: la direcció del volum dedicat a l'edat moderna i que s'inclou en la sèrie *Panorama crític de la literatura catalana*.⁸

I no cal seguir, atés que qualsevol estudiós que s'acoste a aquesta presentació del dossier coneix l'obra de Rossich perquè se'l trobarà ara i adés, si prepara un treball en relació als seus àmbits d'interès –que en són molts– o si busca informació sobre autors i obres dels segles XVI-XIX –i encara més– i en els quals la seua opinió o la seua perspectiva esdevenen fonamentals, en un període tan ampli que abraça des del renaixement a la renaixença.

Precisament, entre aquests dos moviments culturals que acabem d'esmentar podem situar quasi la totalitat –per no dir tots– els treballs que s'apleguen ara en aquest conjunt de textos que, signats

---

5 La data de naixement de Francesc Vicent Garcia ha estat modificada, després, precisament arran de la investigació de Rossich, que na establir el lloc de naixement del rector de Vallfogona a Saragossa, el 1579. Vegeu Rossich, A. & Querol, E. (1999) «Noves dades biogràfiques del poeta Vicent Garcia», *Nous Col·loquis*, III, pp. 99-124.

6 Vegeu Rossich, A. (1982) «Per una edició crítica de l'obra de Francesc Vicent Garcia», *L'Estruc*, núm. 1 (II època), pp. 3-4.

7 No cal oferir ací el repertori de treballs que han portat a termini en els últims anys tots dos investigadors i el seu grup de deixebles, al voltant de Fontanella. Citaré només el darrer treball conjunt de Rossich i Valsalobre, sobre aquell altre autor barroc: Fontanella, F. (2022) *Amor, firmesa i porfia. Lo desengany*. A cura de P. Valsalobre i A. Rossich, Barcelona, Barcino.

8 Rossich, A. (dir.) (2011) *Panorama crític de la literatura catalana. III. Edat moderna*, Barcelona, Vicens Vives.

en la seua majoria per deixebles directes o indirectes de Rossich –i per col·legues seus que s'han volgut sumar a l'homenatge–, volen ser una mostra d'afecte en primer lloc per la persona d'Albert –sempre afable, sempre disposat a ajudar– i un reconeixement a la seua tasca erudita i acadèmica.

L'ordre que hem donat a l'aplec ha estat el merament alfabètic, pel cognom dels autors, atés que es feia difícil agrupar en blocs les aportacions tan diferents i alhora tan riques, que fan veure, encara, com és de polièdric i amplíssim el món intel·lectual que ha atret a Rossich i sobre el qual han treballat els qui aporten –aportem– una mostra, ara, per unir-nos a festivar la jubilació d'un mestre de la importància de Rossich.

Així, comencem el recorregut amb el treball de Carme Arronis, de la Universitat d'Alacant, que porta per títol «Hagiografia i censura: el cas del *Llibre de la vida i miracles de santa Madrona, i dels sants Celdoni i Armenter*, de Salvador Pons (1594)», on l'autora ofereix noves dades i interpretacions que expliquen per què l'obra de Pons va ser retirada de la venda en un període de plena efervescència en la reescriptura d'hagiografies.

El segon dels treballs és de Xevi Camprubí, de la Universitat Autònoma de Barcelona, i s'intitula «Els mestres de llegir i escriure de la ciutat de Girona a l'època Moderna». L'autor mostra quins foren els mestres de minyons que el consell de Girona va contractar al llarg del segle XVII i principi del XVIII i les condicions econòmiques que els va oferir, alhora que permet constatar que, en el període estudiat, tant l'oferta educativa pública com el nivell d'escolarització a la ciutat de Girona eren fins i tot més elevats que a les acaballes Set-cents.

El tercer treball «Malnoms graciosos de criminals desgraciats entre les sentències de contenció del canceller de Catalunya (segles XVI-XVII)», és de la mà de Josep Capdeferro, de la Universitat Oberta de Catalunya, i fa una aproximació als malnoms constatats en diferents espais documentals. Això dona testimoni de l'arrelament profund d'aquest mecanisme popular per designar les persones. A més, la majoria dels 75 malnoms localitzats eren graciosos i corresponien a trets d'origen, caracterització o complementaris dels delinqüents respectius. Només alguns resulten totalment enigmàtics als ulls contemporanis

En quart lloc trobem l'article de Vicent Josep Escartí, de la Universitat de València, i sota el títol de «Jaume I al segle XVIII: entre el teatre popular i l'erudició» ens fa veure quin era el record que es tenia del rei Conqueridor als territoris de la Corona d'Aragó en un segle en què tot just els països que la integraven varen perdre les entitats jurídiques que els definien com estats dins una confederació que es remuntava a l'edat mitjana. L'autor mostra com hi ha dos espais on encara es va recordar al rei medieval: el teatre i l'erudició, fonamentalment.

Antoni Ferrando, de la Universitat de València, aporta «El *Curial*, un repte filològic i historicocultural», un treball ben particular on l'estudiós que més ha resseguit aquesta novel·la fins fa ben poc d'autoria anònima, ens explica la seua complexa, dilatada en el temps i fecunda relació amb l'obra del valencià d'adopció d'Enyego d'Àvalos, a qui des de les darreres aportacions d'Abel Soler es

considera l'autor de la novel·la que ara podem considerar napolitano-valenciana, sense cap dubte. Antoni Ferrando, amb les seues diferents aproximacions al text segurament més enigmàtic de la nostra història literària, ens fa veure quina va estar la seua aportació a la identificació d'aquest autor fins ara desconegut.

«Escrits per obediència com a testimoni d'autories: les vides de Teresa de San Bruno (1655-1722) i Gertrudis María de la Santíssima Trinidad (1660-1736)», de María de los Ángeles Herrero, de la Universitat d'Alacant, és una aproximació a la figura de dues religioses amb fama de santedat que es varen haver d'enfrontar al paper en blanc per acomplir el manament del seu confessor espiritual.

En seté lloc apareix el treball de Lenke Kovács, de la Universitat de les Illes Balears, la qual aporta «*Amb una rosa a la galta – Ball de la Mare de Déu* (1788) de fra Josep Rius i *Isabet Besora, la pastoreta de Pere Gras i Bellvé* (1857)», un estudi comparatiu de dues obres del teatre marià de finals del segle XVIII i de mitjan segle XIX i on s'ofereix una nova edició de la peça de Rius, basada en el manuscrit únic en què ens ha pervingut.

Tot seguit, Arantxa Llàcer Martorell, de la Universitat de València-Universitá di Trento publica «Comèdies en escena: les representacions a Barcelona i València en els segles XVI i XVII» i proposa una nova lectura de l'impacte del teatre en la cultura catalana del barroc. Centrada en les representacions als teatres de Barcelona i València de les comèdies de Lope de Vega, tracta de veure quin va estar l'influx de l'autor castellà, en diferents àmbits, i planteja l'existència d'un teatre popular en català que transitaria per espais diferents.

Robert March Tortajada, de la Universitat de València, amb el seu treball intitulat «Aproximació a l'obra de mossén Vicent Manuel Branchat: *La pesa chiqueta en un acte*», repassa els estudis anteriors que s'han fet d'aquesta obra de Branchat i tracta de col·locar la producció d'aquell capellà col·loquier i autor teatral en la cruïlla històrica en què es va produir i on varen coexistir el col·loqui de tradició local i el sàinet que triomfaria amb el pas dels anys, en aquell segle XIX.

Joaquim Martí Mestre, de la Universitat de València, amb «Teles i productes tèxtils del segle XVI. Estudi lexicosemàntic» analitza mots i sentits de mots del camp tèxtil que fins ara no havien estat enregistrats en els diccionaris històrics. L'estudi es fa a partir de documentació manuscrita inèdita de relacions de béns procedents de protocols notariais valencians de la primera meitat del segle XVI, i es complementa amb documents que també provenen de protocols dels segles XIV, XV i XVII. L'estudi confirma la importància d'aquests textos per a la lexicografia històrica.

Vicent Martines, de la Universitat d'Alacant, ens aporta «Rare or Rarely-Used PUs as Descriptors of Literary Style. Aspects of Ausiàs March's UFs Based on Corpus Linguistics and Translations», on analitza exemples que confirmen la importància metodològica de la lingüística de corpus, la traducció i l'anàlisi de les unitats fraseològiques rares. En aquest cas, aplicant aquesta metodologia al poeta medieval valencià Ausiàs March.

Tot seguit, Eulàlia Miralles, de la Universitat de València, amb «Carnestoltes, prohibició i transgressió a la Barcelona barroca (1646-1647)», fa un viatge a les celebracions de Carnestoltes del barroc, i que van estar prohibides a Barcelona els anys de la guerra dels Segadors (1640-52). Malgrat això, es varen celebrar amb altres noms i sota altres pretextos en diverses ocasions, com s'analitza a l'article, amb la identificació dels protagonistes i la vinculació d'aquelles festes al cercle de Francesc Fontanella.

Per la seua banda, Jacob Mompó, de la Universitat Catòlica de València, amb «Negar el dogma de la Transsubstanciació. El procés inquisitorial contra Antoni Moxó (1504-1505), el convers que *no volia rebre lo cors preciós de Jesucrist*», presenta, a partir de la documentació servada als arxius de la Inquisició, un procés contra un convers que sempre s'havia mostrat públicament com un cristià creient, però que, afectat per una malaltia transitòria que li provocà episodis de demència, es va veure forçat a haver de rebre els sagraments de la confessió i de l'eucaristia i es va negar, essent, per això, condemnat a la foguera.

Després trobem el treball de Joan Peytaví, de la Universitat de Perpinyà, «Els escrits originals de Joan Pere Galí, camperol i agent municipal de Montferrer, el Vallespir (1798-1809)», on l'autor s'endinsa en el món particular del camperol Galí, el qual, en documents de l'època anterior, va anotant apunts curiosos que expliquen molts aspectes de la seua vida i del món envoltà aquell pagès. Galí copia fragments del *Summari* d'Andreu Bosch (Perpinyà, 1628) o recorda els seus somnis, aporta informacions sobre el seu poble, els seus veïns i la quotidianitat, en una mena de dietari *dispers*.

Ramon Pinyol i Torrents, de la Universitat de Vic. Universitat Central de Catalunya, pel seu costat, ens ofereix el treball «Un poema de Verdaguer inèdit i censurat. Notes a propòsit del llibre *Disperses* (1924)», on ens fa un tast de la seua tasca d'editor de les obres de Verdaguer i, en concret, del recull de textos que va romandre inèdit i que, a poc a poc, Pinyol va recuperant. Aquest en concret que ara publica, esdevé una mostra ben representativa i de relleu.

De seguida, l'article escrit a quatre mans per Enric Prat –recercador independent– i per Pep Vila, de l'Institut d'Estudis Gironins, i que porta per títol «Casament de Nostra Senyora i la Nativitat del Senyor» (1627), de Rafel Ribella. Edició i estudi d'un plec solt poètic mai reeditat», conté el treball sobre un text poètic de tema nadalenc quasi oblidat i del segle XVII. Al text, d'autor conegut però de qui no se sap res, es detecten components cultes i elements doctrinals i moralitzadors que es varen acoblar perfectament a un gènere tradicional.

Rafael Roca, de la Univesitat de València, amb «El mite de Lucrecia contrafet: un text oblidat (1878)», fa un estudi sobre l'obra de l'autor valencià Ramon Lladró Mallí, *Llucrecia profanada*, on aquell recreà literàriament i en clau còmica el mite clàssic. Aquella obra presenta la particularitat d'estar vinculada a la fundació de Lo Rat Penat, que representà la branca valenciana de la renaixença. Roca analitza el significat que va adquirir la peça de Lladró i aventura els possibles motius pels quals, malgrat ser un títol repetidament evocat, caigué en l'oblit.

En divuité lloc, Miquel Sabaté Solà, de la Universitat Rovira i Virgili, ens ofereix «Estudi i edició crítica del proemi *Aquest llibre s'intitula*», un treball on se'ns presenta i s'edita el text –fins ara mai no publicat– de Càrrec –copista de qui no sabem el seu nom–, que va escriure aquest proemi que ens pot ajudar a entendre la relació entre tres manuscrits miscel·lanis que ens han pervingut. També ens aporta elements per a la consideració del context dels poemes inclosos en aquells reculls, i ens pot ajudar a descobrir l'autoria d'alguns d'ells. El poema, per altra banda, també és un testimoni particular pel que fa a la consideració d'alguns autors de l'època per part d'un personatge coetani.

A continuació, Antoni Simon i Tarrés, de la Universitat Autònoma de Barcelona, amb «Per què un assaonador català afirmava a mitjans del segle XVII que era entès en *istorias*?», reflexiona a partir d'unes paraules de l'assaonador Miquel Parets, s'exploren les causes i les vies de l'expandiment del coneixement del discurs històric en la societat catalana del barroc, tot remarcant que, respecte al segle anterior, els canvis més rellevants es varen produir en els terrenys del consum i de la divulgació.

El treball de Marc Sogues, de la Universitat Oberta de Catalunya, «*Fent una reixa ofici de vicari. La paradoxa de la reixa en la poesia de Vicent Garcia i Francesc Fontanella*», parteix de la comparació entre el tòpic de l'amor de lluny –o amor absent–, referit a aquella mena de textos en què el jo poètic es troba separat de la dama que estima, i el que es proposa d'anomenar 'amor de reixa', que s'esdevé en la poesia d'amors mongívols quan una religiosa enclaustrada i el seu enamorat es troben separats únicament per la reixa d'un locutori. El treball posa en contacte textos de Francesc Fontanella i del rector de Vallfogona, aportant, a més, una relació intertextual entre els dos autors que encara no havia estat detectada.

Pep Valsalobre, de la Universitat de Girona, al seu article intitulat «Un text excèntric. L'*Ambaixada* de Francesc Fontanella», s'encarrega d'establir una hipòtesi de context i d'execució dramàtica del text fontanellà i aprofita de presentació de l'edició crítica, amb una anotació exhaustiva. A més, s'incorporen correctament tots els elements ecdòtics disposats per a la consideració dels lectors i dels investigadors futurs.

Finalment, i en el lloc que fa vint-i-dos, Verònica Zaragoza, de la Universitat de València, amb «*De manament nostre. Notes textuales sobre les darreres voluntats d'Isabel de Borja (c. 1400-1468), "mare" dels Borja*», l'autora interpreta el testament d'Isabel de Borja (c. 1400-1468) i s'examina com aquesta noble va contribuir a projectar una imatge del poder en el seu llinatge, en el context cultural valencià del trànsit de l'edat mitjana a l'edat moderna.

Més d'una vintena de treballs destinats en la seua majoria als segles XVI, XVII, XVIII i XIX, el període que Albert Rossich també –i tan bé– ha treballat i que ara, amb aquesta col·lecció de textos que publiquem, es veurà enriquit amb noves aportacions. Per a alegria –n'estic segur!– de l'homenatjat, que segurament no esperava –quan va iniciar la seua trajectòria com a docent universitari– deixar, com deixa i esperona encara, una profusa «escola» d'investigadors que, en

relació més o menys directa amb ell, hem volgut testimoniar-li el nostre agraïment. A aquests s'han volgut sumar, també, noms que, de la mateixa manera, són referents per a tots els qui treballem l'edat moderna. I el resultat és el que ara es pot llegir en aquest número de *Scripta* i que, des de la redacció de la revista, hem volgut fer a mans del mestre i estimat amic, tot desitjant-li que la seua producció no minve i continue aportant més llum sobre aquells segles tan rics literàriament i que Rossich ha ajudat a recuperar amb el seu esforç impagable.

Albert Rossich durant la celebració del XVII Col·loqui de l'AILLC a València (juliol del 2015) acompanyat d'amics i deixebles. D'esquerra a dreta, a taula: Rafael Roca, Pep Valsalobre i Albert Rossich. Dempeus: Vicent J. Escartí, Eulàlia Miralles, Anna Garcia Busquets, Verònica Zaragoza, Marta Castaño i Marc Sogues.